

*Devrim Öncesi Mısır'da Türkiye Algısı (2005-2010)**

Perception of Turkey in Egypt before the Revoltuion (2005-2010)

Ahmet Uysal¹

Özet

2002 yılının sonuna doğru iktidara gelen AK Parti Türkiye'nin dış ve iç politikasında genel bir değişim sürecini başlatmıştır. Ekonomik krizden yeni çıkmış bir ülkede iktidarı ele alan bu parti, gerçekleştirdiği ekonomik ve demokratik reformlarla Türkiye'nin bu alanda önemli adımlar atmasını sağlamış ve Ankara'nın uluslar arası etkisini artırmıştır. Türkiye'nin ilerleme yönündeki bu çabaları yoksulluk ve otokratik rejimlerin altında yaşayan Arap dünyası tarafından önemli derecede bir ilgi ile takip edilmiştir. Bu nedenle, bu çalışma Türkiye'nin Arap dünyasındaki algısındaki değişimin Arap medyasındaki yansımalarını 2005 ve 2010 yıllarını temel alarak analiz etmeyi amaçlamaktadır. Bu bağlamda, çalışma süresince Türkiye'deki gelişmelerin Mısır medyasında nasıl yansıdığı ve bu olayların Mısır iç ve dış gelişmelerini ne derece etkilediği tartışılmıştır. Bu çalışmada Mısır'ın seçilmesinin temel nedeni bu ülkenin Arap dünyasında sahip olduğu merkezi pozisyon ile entelektüel etkisi ve geniş nüfusudur. Bu çalışma Türkiye'nin özellikle son dönemlerde Mısır'da model olarak görülmeye başlandığını ve Kahire'nin karşı karşıya kaldığı sorunların çözümünde önemli bir ilham kaynağı olarak değerlendirildiğini ortaya koymaktadır. Bu nedenle Türkiye'nin bu ülkede

*Bu çalışma Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Komisyonu'nun 11 Ocak 2010 tarihli kararı ve 201017001 sayılı projesi ile desteklenmiştir.

¹ Yrd. Doç. Dr., Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü.

ekonomik, sosyal ve politik olarak model olarak algılandığı anlaşılmaktadır. Bu çalışmanın asıl önemi ise Mısır'daki otoriter rejimin Arap Baharı süreci ile devrilmesinden önce bu ülkede var olan ekonomik ve sosyal eşitsizliklere dikkat çekmesidir.

Anahtar kelimeler: AKP, Arap Devrimleri, Ortadoğu, Mısır

Abstract

Turkey's Justice and Development Party's coming to power in the late 2002 began to change the general outlook of the country. Coming out of a recent economic crisis, the new government with Islamist roots achieved a significant level of economic growth and democratization, improving its economic standing and international impact. These developments in Turkey attracted a huge interest from the Arab world that was struggling with poverty and authoritarian regimes. For his purpose, this study chose to study the perception of the Turkish affairs as reflected in the Arab media during the years 2005 and 2010. It aimed to reflect how the developments in Turkey is reflected to the Egyptian public-opinion and how there are associated with their internal problems and developments. I focused on Egypt because of its central status in the Arab world with it large population and religious-intellectual weight. The study revealed that Turkey's image increasingly became positive and the Turkish model was seen as a potential to the huge problems the Egyptian society is suffering from. Unexpectedly, we noticed the emergence of a Turkish model for social, economic and political development in Egypt. This study became especially significant as it as related with popular grievances and demands prior to the toppling of authoritarian government in Egypt.

Key words: *AKP, Arab Revolutions, Arab World, Middle East, Egypt*

Giriş

Önemli sorunların olduğu dünyanın en kritik bölgesi Ortadoğu 2011 yılına büyük bir sarsıntıyla girmiştir. Tunus, Mısır ve Libya devrimleri ile uzun yıllar bölge siyasi ve ekonomik hayatında hayati rol oynayan diktatörler devrilmiştir. Bu ülkelerde başarılı olan devrimlerin Yemen ve Suriye’de ise hala devam ettiği görülmektedir. Bu ülkelerin yanısıra Ortadoğu genelinde demokratik hak talebi ile önemli bir halk kitlesi sokak gösterileri düzenlemiştir. Ortaya çıkan söz konusu demokratik dalgaya mevcut yönetimler ya bazı demokratik olarak nitelendirilen reformlarla ve yeni refah politikalarıyla ya da baskı ve şiddetle cevap vermeye çalışmıştır. Bu bağlamda Ortadoğu ve Kuzey Afrika’daki bazı krallıklar sivil reform olarak nitelendirilen bazı çalışmalar gerçekleştirirken, otoriter rejimler grubu ise halk tarafından yapılan demokratik çağrılarını önemsemeyerek kendi otoriter sistemlerinde herhangi bir değişiklik gerçekleştirmeden yönetimi elinde tutmaya çalışmışlardır.

Osmanlı döneminde yüzyıllarca birlikte yaşayan Türk ve Arap toplumlarının I. Dünya Savaşı sonrası keskin bir şekilde ayrıldığı ve iki toplum arasındaki ekonomik, siyasi ve kültürel ilişkilerde belli mesafelerin oluştuğu görülmektedir. Bu mesafenin nedenleri arasında hem Cumhuriyet’in ilk döneminde Türkiye’de benimsenen her alanda batılılaşma anlayışı hem de iki savaş arası uluslararası konjonktürün etkisi ile girilen süreçte Ankara’nın içe kapanma olguları etkili olmuştur. Diğer taraftan, Ankara’nın modernleşme yönünde attığı adımlar Arap toplumunda oldukça dikkat çekmiş ve bazı ülkelerde Türkiye’nin batılı hali ile bölgeye bir model olup olamayacağı akademisyenler ve siyasiler arasında önemli bir tartışma konusu olmuştur. Ancak, Türkiye’nin çok ileri bir gelişmişlik standardını yakalayamaması ve süregelen yoksulluk ve halkın bazı kesimlerine yönelik izlenen baskı politikaları Türkiye’nin bölgeye bir model olması konusundaki sınırları göstermiştir.

Soğuk Savaş Dönemi’nin özellikle ilk dönemlerindeki keskin ideolojik ortamında Türkiye’nin tercihini Batı Blok’u yönünde kullanması ve Arap Dünyası’nda Mısır ve Suriye gibi önemli ülkelerin ise Doğu Blok’u ile hareket etmesi bu iki toplum arasındaki ilişkileri daha da sınırlandırmış

siyasi ve ekonomik etkileşimi azaltmıştır.² Bu dönemde Arap ve Türk toplumunun birbiri ile olan ilişkilerin bozulmasının yanısıra karşılıklı algı da çoğu zaman olumsuz olmuştur. Türkiye Turgut Özal'ın 1983'te Başbakan olması ile birlikte demokrasisini ve ekonomisini geliştirme yönünde bazı adımlar atmaya ve bu bağlamda tekrar Ortadoğu'ya açılmaya başlamıştır. 1980'li yıllarda Soğuk Savaş dinamiklerinin etkisinin devam etmesi ve Türkiye'nin hala ekonomik anlamda yetersiz olması, Ankara'nın bölgede model olma durumunu sınırlamıştır. 1990'lı yıllarda ise Türkiye'nin güvenlik yönelimli yaklaşımı, yaşadığı iç çekişmeler ve hızla kötüleşen ekonomik durum Türkiye'nin içe kapanmasına ve bölgede ilham kaynağı olamamasına yol açmıştır.³

Türkiye'nin son on yıllarda AK Parti iktidarı ile Ortadoğu'da öne çıkması ile bölgedeki halkların yönetimlerine karşı rahatsızlıkların artması arasında bir paralellik düşünülebilir. Özellikle Adalet ve Kalkınma Partisi hükümetinin gerçekleştirdiği Türkiye'de demokrasi, yargı ve ekonomi alanlarında gerçekleştirdiği reformlar ve Ortadoğu'ya yeni bir perspektifle başlatılan açılım Arap Dünyası'nda Ankara'ya olan ilginin ciddi oranda artmasını sağlamıştır. Bu bağlamda, Türkiye'deki demokratik ve ekonomik gelişmeler otoriter Arap rejimleri altında yaşayan Arap halkları ve aydınları tarafından ilgiyle izlenmeye başlamıştır. Filistin sorunundan Irak'a, Libya'dan Suriye ve Lübnan'a Türkiye'nin bölgedeki her sorunla ilgilenmeye çalışması Türkiye'yi sürekli Arap kamuoyunda gündemde tutmuş ve Ankara'da ortaya çıkan siyasi, ekonomik ve kültürel her türlü gelişme Arap halkları tarafından dikkatle izlenmiştir.

Ortaya çıkan bu gelişmeler Ortadoğu ve Türkiye'de Ankara'nın Arap dünyasındaki yeni imajı ile ilgili çalışmaların yapılmasını teşvik etmiştir. Bu çerçevede, Türkiye imajını etkileyen faktörlerin tespit edilmesi önemli olduğu gibi bu faktörlerin Türkiye'nin bölgede olumlu ve olumsuz olarak algılanmasına hangi açıdan etki yaptığının araştırılması hem akademik bilgi hem de uygulama açısından önemli olacaktır. Bu nedenle, bu araştırma yukarıdaki parametreler çerçevesinde Türkiye'nin Ortadoğu'nun önemli bir ülkesi olan Mısır'da nasıl bir algıya sahip

² Ziya Öniş. "Turkey in the Post-Cold War Era: In Search of Identity." *Middle East Journal* Vol. 49, No. 1, pp. 48-68. 1995.

³ Steven A. Cook. The USA, "Turkey, and the Middle East: Continuities, Challenges, and Opportunities." *Turkish Studies* Vol. 12, no. 4, s.720, 2011

olduğunu incelemeyi hedeflemektedir. Bu durumun daha iyi kavranabilmesi amacı ile çalışma, Türkiye'deki iç ve dış gelişmelerin Mısır halkı tarafından nasıl algılandığı ve bu ülkenin Türkiye'yi model olarak görüp görmediği tartışılmıştır. Araştırma Mısır'da Türkiye algısının sosyal kategorilere ve gruplara göre değişiklik gösterdiğini ama Türkiye'nin model olarak algılanmayacağı varsayımı ile yola koyulmuştur. Arap Ligi'ndeki liderliği, Mısır'da bulunan El-Ezher'in Ortadoğu üzerinde dini anlamdaki etkisi, entelektüel zenginliği ve Arap dünyasında merkezi bir yere sahip olması dolayısıyla araştırma konusu olarak Mısır seçilmiştir. Buna ek olarak, Mısır ile Türkiye arasındaki tarihsel ve güncel yakın ilişkiler, bu algı araştırmasını özellikle önemli hale getirmektedir.

Ortadoğu ülkelerinde Türkiye'nin model alınması ve algısı üzerine yapılan önceki araştırmaların hem genelde bölgeye yabancı olan kişiler tarafından yapılması hem de güncelliğini yitirmiş olması yeni bir araştırma yapılmasını gerektirmiştir. Örneğin, İbrahim el-Dakuki'nin (1998) çalışması çok eski olmamasına rağmen aradan geçen kısa süre içinde ortaya çıkan 2001 Afganistan ve 2003 Irak işgalleri, internet ve uydu kanallarının yayılması, küresel ekonomik kriz ve Türkiye'de AK Parti yönetiminin işbaşına gelmesi gibi önemli gelişmeleri kapsamadığı için güncelliğini hızla yitirmiştir. Ayrıca, bu araştırmalar Arap Dünyası'na genel anlamda yaklaştığı için Mısır üzerine ayrı bir çalışma ihtiyacı da ortaya çıkmıştır. Araştırmamızdan kısa bir süre sonra Mısırda uzun yıllar yönetimde olan Hüznü Mübarek'in devrilmesi ve demokratik yönetimin oluşturulacağı şeklindeki inanç Mısır'ı bölge için daha da önemli hale getirmiştir.

Bu bağlamda, söz konusu çalışma Türkiye'nin Ortadoğu örneğinde ve Mısır'da yumuşak güç (nüfuz) potansiyelinin parametrelerini de ortaya koymayı amaçlamıştır. Bilindiği gibi, 11 Eylül saldırıları, Irak'ın işgali, küreselleşme, mevcut internet teknolojisi ve iletişim, dünyadaki güç dengelerinin değişmeye başlaması ve Arap Baharı gibi gelişmeler Ortadoğu'da değişim ve dönüşüm potansiyelini öne çıkarmıştır. Bu çalışma sürdürülürken, Türkiye'den hareket eden ve Gazze'ye yardım taşıyan Mavi Marmara ve Özgürlük Konvoyu'na İsrail'in saldırı düzenlemesi, Türkiye'nin Arap dünyasında çok yönlü tartışılmasını sağlamış ve bu olay Türkiye'nin Arap halkları yanında olduğu yönünde ciddi bir algı değişimini sağlamıştır.

Mısır'daki devrim öncesinde gerçekleştirilen bu çalışma süresince, Kahire'nin büyük ekonomik ve siyasi sorunlar ile uğraştığı ve bu nedenle halk arasında yoğun bir huzursuzluğun ve değişim talebinin ortaya çıktığı anlaşılmıştır. Bu sorunlar ile uğraşan Mısır Hükümeti'nin ABD ve İsrail çizgisine yönelerek bölge halklarının hassasiyetine paralel olmayan bir politika izlemesi bölgede uzun yıllar söz konusu olan liderlik yarışmasında Kahire'nin olumsuz etkilenmesine yol açmıştır. Mısır'ın bıraktığı boşluğu bölgede ekonomik, kültürel ve siyasi anlamda etkisini artıran Türkiye'nin doldurmaya başlaması ise Türkiye'nin iç ve dış gelişmelerinin bölge ülkeleri ve halklarınca yakından izlenmesini sağlamıştır. Bu gelişmelerin özellikle medyada geniş bir şekilde yer bulduğu anlaşılmaktadır.

Bu neden ile Mısır'ın Arap Dünyası'ndaki merkezi konumu ve bölgedeki her gelişmenin Mısır'da yankı bulması dolayısıyla araştırma Mısır kamuoyunda Türkiye imajını medya temelli olarak ele almaktadır. Bu bağlamda, söz konusu araştırmanın bütün Arap Dünyası'nda var olan Türkiye algısını belli ölçüde yansıttığı söylenebilir. Dolayısıyla, bu yazı Mısır'a odaklanmış olsa bile belli ölçüde diğer Arap toplumlarındaki anlayış ve eğilimleri de yansıtmaktadır.

Araştırma yöntemi olarak içerik analizi yöntemine dayanılmış ve 2005 ile 2010 yılları arasında Mısır medyasında Türkiye'deki gelişmelerin ele alınışı incelenmiştir. Google arama motoru ile "Türkiye deneyimi" ve "Türk modeli" kavramlarının Arapçası temel alınarak online Arapça ve dergilerde arama yapılarak ortaya çıkan beşyüz üzerindeki köşe yazısı, yorum, haber, analizler derlenmiştir. Bu medya kayıtları ekonomik, sosyal ve siyasi alanlara göre tasnif edilerek analiz edilmiştir. Bu kavramlar çerçevesinde Türkiye'nin ekonomik ve siyasi gelişmelerinin ve dış politikasının Mısır kamuoyuna nasıl yansıdığı ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu tartışmalar genellikle Mısır'daki sorunlarla ilişkilendirilmiş ve Türkiye'nin bölgede ve Mısır'da model alınıp alınamayacağı incelenmiştir. Araştırma yapılırken Mısırlılar arasında Türkiye algılamalarının farklı ve birbiriyle çelişen şekilde olduğu ve bu nedenle Türkiye'nin Mısırdaki model alınma imkânının sınırlı olduğu varsayılmaktadır. Yine de, Türkiye'nin yürüttüğü yumuşak güç politikası ile Mısır'da imajının olması Mısır ve Arap Dünyası'nda Türkiye'nin yumuşak gücüne katkıda bulunacağı varsayılmaktadır.

Türkiye Modeli

Cumhuriyetin kurulmasıyla birlikte ortaya çıkan Türk modernleşmesi, Ortadoğu'da belli bir ilgi çekmiştir.⁴ 1920'li ve 30'lu yıllarda Ortadoğu toplumlarıyla karşılaştırıldığında Türkiye'nin 1923'te bağımsızlığını kazanmasının ardından gerçekleştirmeye çalıştığı modernleşme hamleleri çok uzun ömürlü olmasa da bölgede dikkat çekmiştir. Ancak Türk deneyiminin bir model olarak ortaya çıkışı, daha çok Sovyet Bloku'nun çöküşüyle bağımsızlığını yeni kazanan Orta Asya cumhuriyetlerinin Türk modelini izlemesi hususunda bu bölgedeki akademisyenler ve politikacılar tarafından tartışılmıştır.⁵ 2000'li yıllarda Türkiye'nin ekonomi ve demokratikleşme yönünde gerçekleştirdiği ilerlemeler ile yürüttüğü aktif dış politika Türkiye'nin Ortadoğu'da daha önemli bir ülke haline gelmesini sağlamıştır. Bu çerçevede Ortadoğu bölgesinde bu defa daha yoğun bir şekilde Türkiye'nin bölgeye model bir ülke olup olamayacağı tartışılmaya başlamıştır. Bu modellik tartışmasında özellikle Türkiye'nin liberal demokrasiyle gelişmesinin bölgede ilgi odağı olduğu Arap düşünürlerce savunulmuştur.⁶ Bu bağlamda, Arap ülkelerindeki geri kalmışlık, demokrasi ve insan haklarındaki eksiklikler bölgede Türkiye'yi başarılı bir model aday haline getirmiştir. Bir ülkenin model olabilmesi için inandırıcılık, meşruiyet ve kültürel-siyasal imkânlarının gerekli olduğu düşünüldüğünde Araplar arasında neden Türkiye'nin model olarak görülmeye başlandığı daha net bir şekilde görülebilir.⁷

Bu model tartışmalarında Türkiye'nin İslam ve demokrasiyi bağdaştıran bir ülke olarak yoğun bir şekilde gündeme geldiği görülmektedir. Bu bağlamda, Türk modeli özellikle İslamcı hareketlerin demokrasi ile sisteme entegre edilebileceğini de göstermesi açısından önemsenmektedir.⁸ Yine de, Türkiye'deki laikliğin Arap Dünyası'nda genelde din karşıtlığı olarak algılanması dolayısıyla Türkiye modeline olumsuz yaklaşımların bulunduğu da bilinmektedir.⁹ Türkiye'nin AB

⁴Taşpınar, Ömer. 2003 "An Uneven Fit? The Turkish Model and the Arab World." Brookings Institute, US Policy Towards the Islamic World, Analysis Paper, No. 5, available at: <http://www.brookings.edu/printme.wbs?page/fp/saban/analysis/taspinar20030801.htm>.

⁵ Kramer, Heinz. 2000. *Changing Turkey : Challenges to Europe & the United States*. Washington, DC, USA: Brookings Institution Press, <http://site.ebrary.com/lib/dumlupinar/Doc?id=10026293>.

⁶ Turam, Berna. *Between Islam and the State: The Politics of Engagement*. Palo Alto, CA, USA: Stanford University Press, 2006. p 151. <http://site.ebrary.com/lib/dumlupinar/Doc?id=10180149>.

⁷ Oğuzlu, Tarık. 2007. "Soft Power in Turkish Foreign Policy." *Australian Journal of International Affairs*, Cilt 61, Sayı 1, s.81-97.

⁸ Meliha Altunışık. 2010. *Turkey: Arab Perspectives*. İstanbul: TESEV Publications.

⁹ Meliha Altunışık. 2010. *Turkey: Arab Perspectives*. İstanbul: TESEV Publications.

üyeliği tartışmaları ise İslam birliği fikri ve Batı karşıtlığı dolayısıyla olumlu ve olumsuz olarak sürdürülmektedir. Örneğin, Podeh Arap aydınlarının bazılarının AB üyeliğini desteklerken bazılarının da Türkiye'nin İslami kimliğini kaybetmesinden endişe duyduğuna işaret etmiştir.¹⁰

Arap dünyasında Türkiye'nin imajını inceleyen araştırmaların bir örneği olarak İbrahim El-Dakuki'nin on yıl önce yayınladığı araştırması¹¹, Osmanlı dönemine genelde olumlu yaklaşırken Cumhuriyet dönemini görmezden geldiğini tespit etmiştir. Daha özel bir çalışmada Bayumi¹², Osmanlı'dan İkinci Dünya Savaşı sonrasına kadarki dönemdeki Mısır'da Türkiye'ye bakışını ele almıştır. Her iki çalışmadan sonra önemli gelişmeler olmuştur. Örneğin, son on yılda 11 Eylül olayı, Irak işgali, El-Cezire Televizyonu ve Türkiye'nin Ortadoğu'ya açılım politikası, Türk dizilerinin bölgede yaygın izleyici bulması, Davos ve Mavi Marmara olayları bölge dinamiklerini ve Türkiye algısını derinden etkilemiştir. 2009 yılında yayınlanan dünyadaki liderlerin popülaritesini ve güvenilirliğini inceleyen bir araştırma, Mısır'da Başbakan Tayyip Erdoğan'ın Obama ve Putin gibi dünya liderlerinden daha inanılır bulunduğunu tespit etmiştir.¹³ Bu araştırmaya göre Mısırlıların yaklaşık üçte ikisi Başbakan Erdoğan'a güvenirken diğer üçte biri de güvenmemektedir (yüzde 63 güvenenlere karşı 34 güvenmeyenler). 2010 yılında Altunışık'ın *Türkiye'ye Arap Bakışı* başlıklı araştırması, Arapların Türkiye'ye bakışını (a) İslami kökenden gelen AK Parti'nin yönetime gelmesi, (b) 1 Mart 2003 tezkeresi, (c) 2004 yılında AB katılım müzakerelerinin resmen başlaması ve (d) Davos olayı'nın etkilediğini tespit etmiştir.¹⁴ Altunışık'ın araştırması Arap Dünyasını kapsamaya çalıştığı için daha genel olması dolayısıyla Mısır'daki dinamikleri ve ayrıntıları yansıtmamaktadır. Bu araştırma ile hem güncel hem de Mısır temelli Türkiye algısına yoğunlaşılmaktadır.

¹⁰ Podeh, E. 2007. "The Final Fall of the Ottoman Empire: Arab Discourse over Turkey's Accession to the European Union." *Turkish Studies*, 8(3), 317-328. Retrieved April 12, 2009.

¹¹ İbrahim Dakuki. *Surat al-Atrak Ladal-Arab*. Beyrut: Merkez Dirâsât al-Wahdah al-Arabiyye, 2001.

¹² Bayumi, Zekeriya Süleyman. 1989. *Mevkıfu Mısır min Mütegayyirat fi Türkiye*. Kahire: Darül Kitab El-Jamii.

¹³ World Public Opinion. 2009. "Country-by-Country Results (Ülke Ülke Sonuçlar)".

http://www.worldpublicopinion.org/pipa/pdf/julo9/WPO_USObama_Julo9_countries.pdf. Erdoğan muhtemelen Arap liderlerden daha popülerdir, çünkü baskıcı rejimlerde kendi başkanı hakkında olumsuz konuşulması pek kolay olmadığı için özellikle son zamandaki isyanlar düşünüldüğünde Arap liderlerin popülaritesi ihtiyathı karşılanmalıdır.

¹⁴ Meliha Benli Altunışık. 2010. *Turkey: Arab Perspectives*. Istanbul: TESEV Publications.

Mısır'da birçok faktör Türkiye algısını etkilemektedir. Bunların başında Türk hükümetinin politikaları gelmektedir. Diğer bir faktör ise bölgede çok popüler olan Türk dizileri olgusudur.¹⁵ Bu bağlamda diziler Türkiye'nin tanıtımını yapmaya çalıştığı gibi bir imaj oluşmasına da katkıda bulunmaktadır. Ayrıca, Arap dünyasına Türkiye'yi yansıtan El-Cezire ve El-Arabiye gibi televizyon kanalları bu algının oluşmasında önemli rol oynamaktadır. Türkiye üzerine tartışmalara katılan akademisyen ve aydınlar da ayrı bir kategori olarak önemlidir. İki ülke arasında karşılıklı algıların kurulmasında Mısır ders kitapları ve Türkiye hakkında yazılan diğer kitaplar ve üniversitelerin Türkoloji bölümleri de önemli rol oynamaktadırlar. Bunun yanı sıra, Mısır'da faaliyet gösteren Türkiye Büyükelçiliği, Yunus Emre Kültür Merkezi ve Selahattin Türk Okulu gibi kuruluşlar Mısırlıların Türkiye hakkında bilgi kaynağı olduğu gibi bu oluşumlar bölgede Türkiye'nin imajının olumlu ve olumsuz oluşmasına da katkı sağlamaktadır.

Türkiye Modeli'nin Doğuşu

Arap Dünyası'nda Türk modeli ilk olarak Cumhuriyet döneminde gündeme geldiğinde Mısır'ın laik aydınları Kemalist Türk deneyimi ile dayanışma içindeydiler.¹⁶ Daha sonra Türkiye'nin ilham kaynağı olması şeklindeki olgu Mısır'da yitirilmiş ve iki ülke soğuk savaş ile birlikte farklı kamplara girmişlerdir. Bu süreçte Türkiye Arap Dünyası'nın liderliğini üstlenmeye çalışan Mısır ile rekabete girmişti. 1970'lere kadar süren bu durum Enver Sedat'ın Mısır'ı Batı kampına taşımasıyla bir ölçüde etkisini kaybetti. Fakat Sedat ve Hüsnü Mübarek dönemlerinde ekonomik ve siyasi alanda güç kaybeden Mısır, bölgedeki liderlik mücadelesinde önemli oranda sınırlanmıştır. Türkiye ise 1980'lerden başlayarak gerçekleştirdiği geniş çaplı ekonomik ve siyasi gelişme ile bölgede gündeme gelmeye başlamıştır. Bunun yanısıra 2002 yılında laik bir rejim olan Türkiye'de İslami eğilimli Adalet ve Kalkınma Partisi'nin demokratik yöntemle başa geçmesi Ortadoğu'da büyük ilgi uyandırmıştır. Bu süreçten sonra gerçekleştirilen diğer yerel ve genel seçimlerde AK Parti'nin başarısını artırması ve kuvvetlenmesi bölge

¹⁵ Ahmet Uysal. "The Framing of Turkish Soap Opera in the Arab Media between Opposition and Admiration (Hayranlık ve Karşıtlık Arasında Türk Dizilerinin Arap Medyasındaki Yansıması)." Başlıklı, 15. Amerikan-Arap İletişim Eğitirmcileri Derneği Kongresi (AUSACE)'nde sunulan yayınlanmamış makale, 16-19 Ekim, 2010. Kuveyt Üniversitesi, Kuveyt.

¹⁶http://mdarik.islamonline.net/servlet/Satellite?c=ArticleA_C&cid=1256033903411&pagename=Zone-Arabic-MDarik%2FMDALayout#ixzzor7OI3iOM.

ülkelerinde Türkiye'nin artık daha rahat bir şekilde model alınabileceği fikrini sağlamıştır.

Bilindiği gibi, bölgede modellik tartışması 11 Eylül saldırılarından sonra bölgede demokratikleştirmeyi teşvik ederek radikalizmi engellemek isteyen ABD'nin başlattığı Büyük Ortadoğu Projesi ile gündeme gelmiştir. Bu bağlamda Türkiye'deki İslami eğilimli bir yönetim olan AK Parti'nin özellikle radikal İslamcı akımlara karşı model olabileceği tartışılmıştır. Bu nedenle önceleri, Irak ve Afganistan işgalleri nedeni ile Amerikan karşıtı duygularla dolu olan Arap kamuoyu Bush Yönetimi'ne güven duymadığı için BOP projesi kapsamında AK Parti'yi de batı yanlısı, laik ve ABD'nin çizgisinde görmekte ve bu partiye olumsuz yaklaşmaktaydı.göstermemiştir. Örneğin, daha sonra Türkiye modeline ilgisini belirtmiş olan Mısırlı aydın Fehmi Hüveydi bu dönemdeki Türkiye'nin tutumunu eleştirerek, Türkiye'nin Büyük Ortadoğu Projesi'nde yer almasını, Batıcı, laik ve İsrail'e yakın olmasıyla ilişkilendiriyordu.¹⁷ Bu dönemde Müslüman Kardeşler örgütü de AK Parti'yi ABD'nin model olarak bölgeye yönelik bir zorlaması olarak gördüğü için olumsuz karşılıyordu.¹⁸

Diğer taraftan, Adalet ve Kalkınma Partisi'nin 22 Temmuz 2007 seçimlerini önemli bir oranla kazanarak bu süreçten güçlenerek çıkması Türkiye'nin, ABD'den bağımsız hareket etmesini sağlamış ve bu çerçevede de Ortadoğu'da AK Parti'ye ilişkin yanlış algılamaların değişmesini sağlamıştır. Bu süreçten hemen sonra, Türkiye'nin 2008'de İsrail'in Gazze saldırılarına şiddetle karşı çıkması ve 2009 Davos Olayı sonrasında İsrail'e karşı tavır alması Araplar arasında AK Parti'nin samimi yönelimde olduğu hissini uyandırarak, AK Parti ve Türkiye deneyiminin bölgede yoğun bir şekilde tartışılmasını sağlamıştır. 2010 Mavi Marmara olayı ise bu tartışmaları zirveye taşımıştır. Bundan sonra Türkiye'nin yalnızca dış politikası değil Türkiye'yi ilgilendiren her konu geniş bir şekilde bölgede tartışılmaya başlanmıştır. Özellikle Türkiye'nin ekonomik, siyasi ve kültürel alanda gerçekleştirdiği ilerlemeler ve Ankara'nın Ortadoğu'ya yeni açılımlar gerçekleştirmesi bölgede memnuniyetle karşılanmıştır. Bölgede bağımsız olarak tanımlanabilecek gazetelerden *El-Mısri el-Yevm* yazarı Eymen El-Cümdi'ye göre, Erdoğan

¹⁷ *Al-Sharq el-Avsat* 4 Şubat 2004.

¹⁸ <http://www.ikhwanonline.com/Article.asp?ArtID=5209&SecID=476>

Türkiye'yi yepyeni bir ülke yapmıştır. Ekonomi, insan hakları alanındaki iyileşmeler, ve Türkiye'nin bölge refahı için çaba göstermesi bu ülkenin İslam kardeşliğini bölgede uygulamaya çalıştığı şeklinde düşünülmüştü.¹⁹

Türk modelinin ortaya çıkışı Türkiye Başbakan'ı Recep Tayyip Erdoğan'ın karizmatik kişiliğine ve tecrübesine bağlanmıştır. İstanbul belediyesinde su, elektrik ve temizlik gibi sorunları çözmesi,²⁰ ılımlı üslup kullanması, hocası Erbakan'dan farklı şekilde İslam ile laiklik arasında denge kurmaya çalışması,²¹ halka yakınlığı ve ekonomik alanda ciddi kalkınma hamlesi gerçekleştirmesi²² Erdoğan'ın başarıları olarak görülmüştür. Mısır'ın köklü Vefd Partisi'ne göre ise Türkiye'nin başarısı, hukuk devletinde, kurumsallaşmada ve laik düzende yatıyordu.²³

Türkiye'nin önemsenmesine yol açan diğer önemli bir faktör Ortadoğu'ya yeni ve daha dinamik bir şekilde açılmasıdır. Bu açılım farklı nedenlere bağlanmıştır. Bazıları, Türkiye'nin bölge sorunlarına ilgisinin demokratik sürecin doğal bir sonucu olarak Türk kamuoyunun istekleri doğrultusunda gerçekleştiğini savunmuştur.²⁴ Diğer taraftan, bu açılımın Türkiye'nin Avrupa Birliği'nden umudu kesmesinden ve Ortadoğu'daki Türkiye-İran rekabetinde Sünni liderliğine soyunmak istemesinden kaynaklandığını düşünenler de olmuştur.²⁵ Başka bir görüş ise, AK Parti'nin bilinçli olarak kendi fikirlerini yayarak bu modeli evrenselleştirmek için bu açılımı gerçekleştirdiğini iddia etmiştir.²⁶

Aktif dış politikasıyla Türkiye'nin bölgede önemli bir konuma yükselmesi, bölgede yeni Osmanlılık tartışmalarını da gündeme getirmiş ve bu rol genelde Arap tarafınca olumlu görülmüştür. Arap toplumu, Yeni Osmanlıların bilinçlerinde Türk tecrübesinin tarihsel

¹⁹Eymen El-Cüendi. "El-Fark Beyn el-Islamiyyin el-Mısıriyyeen vel-Etrak." 27 Aralık 2009. <http://ensan.us/?p=439>

²⁰Ahmed Nevfel. "Dürus el-Tecrübe el-Türkiyye." *Factjo.Com.* 10 Mart 2007. <http://www.factjo.com/ArticleViewPage.aspx?id=1366>.

²¹*El-Re'y.* 14 Kasım 2009. <http://www.alraimedia.com/Alrai/Article.aspx?id=166389>.

²²Ahmed Casim. "Hel Yestefidu el-İslamiyyun minel-Tecrübet el-Türkiyye." *4Hahda.com.* 14 Temmuz 2010. <http://www.4nahda.com/node/54>.

²³*Vefd.* 16 Haziran 2010. <http://www.alwafd.org/details1.aspx?nid=59364>.

²⁴Baha Ebu Kerum. "Devafı Arabiye Muhtelife Veræ İhtidan el-Nemuzec el-Türki."

<http://international.daralhayat.com/internationalarticle/152981>.

²⁵Abdülhamid el-Ensari. "Türkiye el-Cedide. Lineksibha (Yeni Türkiye'yi Kazanalım)." *El-İttihad Gazetesi.* 10 Haziran 2010. <http://www.alittihad.ae/wajhatdetails.php?id=53006>.

²⁶Baha Ebu Kerum. "Devafı Arabiye Muhtelife Veræ İhtidan el-Nemuzec el-Türki."

<http://international.daralhayat.com/internationalarticle/152981>.

zenginliğini ve derinliğini taşıdığı,²⁷ Türkiye'nin bölgede etkin ve bağımsız bir politika yürüttüğü,²⁸ Arapların sorunlarına “nazik” çözümler sunduğunu²⁹ düşünmektedir. Hasan al-Trablusi, AK Parti'nin Ortadoğu'daki yükselişini, Yavuz Sultan Selim'in Ortadoğu liderliğine benzeterek, ikisinin de başarısında Türk halkının güven ve desteği bulunduğunu söylemiştir.³⁰ Ancak bu konuda daha tereddütlü olanlar da vardır. Hıristiyan Profesör Züheyr Andravs, Araplar arasındaki Osmanlı torunlarına yönelik büyük hayranlığın, Arapların tarihsel ve milli sorumluluğu bırakıp bütün sorunlarını çözmesi için Türklere uymaya dönüşmemesi gerektiği konusunda uyarıyordu.³¹

2007 seçim zaferinden sonra AK Parti Mısır'ın kendi içindeki reform tartışmalarıyla daha yoğun biçimde gündeme gelmiştir. Hem Mısır'daki otoriter rejimin reform edilmesi hem de çoğu radikal görülen İslami hareketlerin ve partilerin, AK Parti gibi ılımlı ve sistem içinden yönetime ulaşip ulaşamayacakları çokça tartışılmıştır. Birçok grup gibi Mısır'da Müslüman Kardeşler Cemaati de ciddi bir reform paketi hazırladı. Arap dünyasında baskı, geri kalmışlık ve yoksulluk gibi ciddi sorunların sürmesi nedeni ile de bölgede uygun bir model arayışı sürmüş ve bu bağlamda Türkiye'de yoğun bir şekilde tartışılmıştır.

Baskı ve yoksulluk gibi Ortadoğu'da en önemli iki soruna çözüm olabilmesi açısından tartışılan Adalet ve Kalkınma Partisi'nin deneyimleri aynı zamanda siyasi ve politik açıdan model olarak da Mısır ve Ortadoğu bölgesinde tartışılmıştır. Bu bağlamda, İslamcı partilerin ılımlılaşması, demokratikleşmesi, sistemle ve laiklikle barışması gibi konular yanında rejimin demokratikleşmesi ve İslami partilere daha hoşgörülü olması konuları da yoğun biçimde gündeme gelmiştir. Örneğin, Mısır'da rejimin demokratikleşmesi için “Kifaye” Hareketi'ni başlatan muhalefet partisi *El-Gad*'in aynı isimdeki gazetesinde Arapların ekonomik ve siyasi

²⁷ Hasan al-Trablusi. “Teaduliyeye el-Şark vel-Garb fis-Siyaset el-Turkiyye Beyne Selim el-Evvel ve Erdogan.” *Sebil Online*. 13 Mart 2010.

http://www.assabilonline.net/index.php?option=com_content&task=view&id=6645&Itemid=55.

²⁸ Naci Sadık Şarrab. “Türkiye ve Mucibat el-Devr el-İklimi.” *El-Vatan*. 06 Haziran 2010.

²⁹ *El-Re'y*. 14 Kasım 2009. <http://www.alraimedia.com/Alrai/Article.aspx?id=166389>.

³⁰ Hasan al-Trablusi. “Teaduliyeye el-Şark vel-Garb fis-Siyaset el-Turkiyye Beyne Selim el-Evvel ve Erdogan.” *Sebil Online*. 13 Mart 2010.

http://www.assabilonline.net/index.php?option=com_content&task=view&id=6645&Itemid=55.

³¹ http://aroub.blogspot.com/2010/06/blog-post_888.html, Urayb el-Rantavi. “Türkiye İz Tansürü Dürusuha lil-Mutedilin vel-Mukavimin.” *El-Düstur*. 6 Haziran 2010.

http://www.addustour.com/ViewTopic.aspx?ac=\OpinionAndNotes\2010\06\OpinionAndNotes_issue99_day06_id242060.htm.

sorunlarını dış destekle değil iç dinamiklerle çözmeleri gerektiği, bu alanda bölgeye açılan Türkiye'nin iyi bir model olduğu savunulmaktaydı.³²

Mısır'da önemli sayıda taraftarı olan Selefiler daha karşıt bir tavır benimseyerek, Türkiye'nin laik olmasını eleştirerek, Türk modelin insanları dinden soğutacağını savunuyorlardı.³³ Bu guruplar AK Parti'yi ise kendisini İslamcı olarak tanımlamasa bile yöneticilerinin Müslüman olduğunu ve bu partinin Müslümanların güçlenmesini istediklerine inanmaktadırlar.³⁴ Türk modelinin Arap solu için de model olabileceği tartışılmıştır. Laik eğilimli Arap Akılcıları Derneği'nce yayınlanan *El-Evan Dergisi*'nin 23 Mayıs 2010 tarihli sayısında, laik ve sol Arap aydınlar arasında Türkiye modelinin algısında ciddi bir değişiklik olduğu belirtilmiştir. Soğuk Savaş döneminde Batıcı olması, NATO üyeliği, İsrail'e yakınlığı ve Arap komşularıyla yaşadığı sınır ve su sorunları dolayısıyla Arap solunun Türkiye'ye açık bir husumet beslediği düşünülüyordu.³⁵ Soğuk Savaş sonrasında ise Arap solu sosyal, haklar ve özgürlüklere vurgu yaparak ekonomik ve siyasal reformlara ağırlık vermeye başladığı için, özellikle AK Parti'nin başarılarından sonra Türkiye deneyimine bakışını kökten değiştirdi. Ayrıca, Arap solunda milliyetçi ve Batı karşıtı söylem ağırlık taşıdığı için Türkiye'nin bağımsız politika izlemesi takdir toplamıştır. Özellikle Arap solunun arzu ettiği haklar ve özgürlüklere yönelik yasal reformların hayata geçirilmesi ve yoksullukla mücadelede mesafe alınması takdir toplamıştır. Arap ve İslam dünyasında demokratik hak ve özgürlüklere bir örnek gösterileceği zaman bugün ilk işaret edilen Türkiye modeli olmuştur.³⁶ El-Ahram Siyasi ve Stratejik Araştırmalar Merkezi Yönetim Kurulu başkanı Abdülmun'im Said'e göre, Arapları radikallikten uzaklaştıracak ekonomik kalkınma, sanayileşme ve küresel piyasa ile entegrasyon konusunda Türkiye deneyiminden faydalanılabilir.³⁷ Ancak Said yine çok umutlu değildir çünkü Ortadoğu'daki rejimlerin devlet merkezli bir

³² *El-Gad* 18 Mayıs 2010. <http://www.alghad.com/?news=505812>.

³³ *Ahbar el-Alem*. 10 Mart 2010. http://www.akhbaralaalam.net/news_detail.php?id=35471.

³⁴ *Ahbar el-Alem*. 10 Mart 2010. http://www.akhbaralaalam.net/news_detail.php?id=35471.

³⁵ Sadık Celal el-Azm. "El-Devlet el-Almaniyye vel-Mes'ele el-Diniyye: Türkiye Namuzajan." 23 Mayıs 2010. <http://www.alawan.org/الدولة-العلمانية.html>

³⁶ Sadık Celal el-Azm. "El-Devlet el-Almaniyye vel-Mes'ele el-Diniyye: Türkiye Namuzajan." 23 Mayıs 2010. <http://www.alawan.org/الدولة-العلمانية.html>

³⁷ Abdülmun'im Said. "El-Tefkir fil-Tecrûbet el-Türkiye Merra Uhra." *El-Şark El-Awsat*. 19 Eylül 2007. <http://www.aawsat.com/leader.asp?section=3&article=437749&issueno=10522>.

düzen kurması ve itidal için gerekli olan orta sınıfların kaybolması yüzünden Araplar Türk tecrübesini kolayca tekrarlayamazlar.³⁸

Türk Dış Politikasının Algısı

Türkiye'nin aktif dış politikası son yıllarda oldukça dikkat çekmiş ve AK Parti hükümetinin Ortadoğu'yla ilişkileri geliştirmeye önem vermesi Arap kamuoyunun ve hatta yöneticilerinin de Türkiye'ye önem vermesine yol açmıştır. Önceleri daha çok Batı güdümlü olarak görülen Türk dış politikası hakkında yeni bir algı oluşmaya başlamıştır. "Stratejik derinlik" kavramıyla tebarüz eden aktif ve çok yönlü dış politika anlayışı, aynı zamanda "komşularla sıfır sorun" formülüyle yeni bir bölge ve komşuluk vizyonuna işaret etmiştir. Bu çerçevede Türkiye'nin komşularıyla ticareti geliştirme çabaları ve vizeleri kaldırması çok ciddi ilgiyle izlenmiştir. 1 Mart Tezkeresi değişim sinyali gibi görülürken Davos ve Mavi Marmara olayları da Filistin meselesine desteği ile Arap Dünyası'nda ciddi yankı bulmuş ve bu olay her düzeyde tartışılmıştır. Bu yeni anlayış ve politikalar, Mısır'da da büyük ilgi uyandırmıştır. Bazı rejim yanlısı yazarlar dışında Türk dış politikasının büyük ölçüde makul ve mutedil olduğu düşünülmüştür.³⁹

Batı ile İlişkiler

Eski sömürge mirası dolayısıyla Arap Dünyası ve Mısır için Batı işe ilişkiler her zaman tartışmalı olmuştur. Cumhuriyet'in kurulmasıyla Arap Dünyası'ndan uzaklaşıp Batıya yönelmesi Türkiye'nin Batılıları sömürgeci olarak gören Araplardan uzaklaştırmıştır. Fakat yine de Ankara'nın NATO üyeliği, İsrail'i tanınması ve AB üyelik çabaları yakından izlenmiştir. Bu dönemde Türkiye'nin İslam medeniyetinden uzaklaştığı şüphe ve eleştirileri Arap politikacıları ile siyasetçileri arasında önemli derecede artmıştır. Bunun yanı sıra Türkiye'nin AB üyeliği Arap toplumlarının Batı ile ilişkileri açısından da önemli görülmektedir. Ancak, Araplar, Türkiye'nin Müslüman olduğu ve büyük nüfusa sahip olduğu için AB'ye kabul edilmeyeceği düşünülmektedir.⁴⁰ Bazıları da Türkiye olmadan AB'nin uluslararası bir güç olmasının çok

³⁸ Abdülmun'im Said. "El-Tefkir fil-Tecrübet el-Türkiye Merra Uhra." El-Şark El-Awsat. 19 Eylül 2007. <http://www.aawsat.com/leader.asp?section=3&article=437749&issueno=10522>.

³⁹ El-Re'y. 14 Kasım 2009. <http://www.alraimedia.com/Alrai/Article.aspx?id=166389>.

⁴⁰ El-Re'y. 14 Kasım 2009. <http://www.alraimedia.com/Alrai/Article.aspx?id=166389>.

zor olduğunu düşünmektedirler.⁴¹ Diğer taraftan, Türkiye'nin AB üyeliğinin ve Avrupa ile iyi ilişkiler kurmasını yararlı bulan kesimler de vardır. Baha Ebu Kerum'a göre, Batı ile çatışmayı tercih etmemesi Türkiye'nin Batı ile ilişkilerinin bir model olarak önemsenmesini sağlamıştır..⁴² Hatta Ortadoğu'ya ilgi gösteren Türkiye'nin ve AK Parti hükümetinin, söz konusu ilgi ve yönelmeyi AB'ye girmek için bir alternatif olarak değerlendirdiğini düşünenler de bulunmaktadır.⁴³ Araplar arasında AB yöneliminin Türkiye'de ekonomik ve siyasi istikrara katkı sağladığını ve bu çerçevede Türkiye'nin AB üyeliğinin Ortadoğu bölgesinde de istikrara zemin hazırlayabileceğini düşünenler söz konusudur.⁴⁴ Belli ki bu faktörlerin de etkisi ile Arap dünyasındaki İslamcılar bile Türkiye'nin üyeliğine karşı görünmemektedirler.

Bölge halklarında Türkiye'nin AB ile ilişkileri daha çok olumlu bir çerçevede görülürken, ABD ile ilişkileri genelde olumsuz olarak algılanmaktadır. Filistin ve diğer bölge konularında ABD'nin İsrail'e koşulsuz desteği, Irak'ı işgal etmesi ve Ortadoğu'daki petrol üzerindeki egemenliği Amerikan karşıtlığının bölgede yaygın olmasına yol açmaktadır. ABD'nin 11 Eylül 2001'den sonra ortaya attığı demokrasi ihracı fikri ve Irak işgali sonrasında bu fikri Büyük Ortadoğu Projesi (BOP) ile formüle etmesi bölgedeki Amerikan karşıtlığını daha da artırmıştır. AK Parti yönetimindeki Türkiye'nin bu projeye eş başkan sıfatıyla destek vermesi ile belki ilk olarak olumsuz bir şekilde Ortadoğu'da Türk modeli tartışılmaya başlanmıştır.⁴⁵ Bu dönemde Türk modeli daha çok olumsuz ve ABD'nin bölgeye yönelik bir projesi olarak görülüyordu.⁴⁶

Bu bağlamda Araplar, ABD'nin bölgede omurgasını İsrail ve Türkiye'nin oluşturduğu Arap birliğine karşı olacak serbest ticaret bölgesi kurmaya çalıştığını düşünmüştür.⁴⁷ Yine, bazı kesimler ABD'nin Ortadoğu'daki Sünni ve Şii radikalizmine karşı, Türk ılımlı İslam'ını desteklediğini

⁴¹ *El-Re'y*, 14 Kasım 2009. <http://www.alraimedia.com/Alrai/Article.aspx?id=166389>.

⁴² Baha Ebu Kerum. "Devafı Arabiye Muhtelife Verae İhtidan el-Nemuzec el-Türki." <http://international.daralhayat.com/internationalarticle/152981>.

⁴³ Abdülhamid el-Ensari. "Türkiye el-Cedide. Lineksibha (Yeni Türkiye'yi Kazanalım)." *El-İttihad Gazetesi*. 10 Haziran 2010. <http://www.alittihad.ae/wajhatdetails.php?id=53006>.

⁴⁴ Abdullah el-Kafari. "Hel Yümkinu İstinsah el-Nemuzec el-Türki." *El-Riyad*. 03 Eylül 2007. <http://www.alriyadh.com/2007/09/03/article277068.html>.

⁴⁵ *Al-Sharq el-Avsat* 4 Şubat 2004.

⁴⁶ <http://www.ikhwanonline.com/Article.asp?ArtID=5209&SecID=476>

⁴⁷ <http://news.ikhwanonline.com/Article.asp?ArtID=5166&SecID=390>

savunmaktaydı.⁴⁸ Dadası, NATO üyeliği ve Afganistan'a asker göndermesi dolayısıyla Türkiye'yi ABD'nin uydusu olarak görenler de bulunmaktaydı.⁴⁹ Diğer taraftan, son dönemde Türkiye'nin ABD'den bağımsız siyaset izlediği algısı ağırlık kazanmıştır. Bu düşüncenin hakim olmasında ise Türkiye'nin 1 Mart Tezkeresi ile ABD askerlerine Irak işgali için topraklarını kullandırmaması ve Mavi Marmara olayı etkili olmuştur.⁵⁰

Arap Dünyası ile İlişkilere Bakış

2000'li yıllarda Türkiye'nin Arap Dünyası'na tekrar yönelmesi dikkat çekmiş ve bu ilişkiler birçok açıdan tartışılmıştır. Özellikle Türkiye'nin bölgenin müzmin sorunlarının çözümüne katkıda bulabileceği düşüncesi ön plana çıkmıştır. Dolayısıyla, Türkiye'nin bölgeye dönüşünün desteklenmesi gerektiği birçok gazeteci ve aydın tarafından dile getirilmiştir.⁵¹ Çoğu Arap aydın ve yazara göre, Türkiye bölgede merkezi bir devlettir ve Ortadoğu'nun bütün sorunlarına aktif olarak ve diyalog yoluyla katılmalıdır ve bölge ülkeleri ile yüksek derecede ekonomik ilişkiler geliştirmelidir.⁵² Bu bağlamda, Türkiye'nin Arap-İsrail çatışmasına ve Irak sorunlarına katkıda bulunabileceği belirtilmektedir.⁵³ Ayrıca, Türkiye'nin bölgedeki etnik ve mezhepsel kavgaları önleyebileceği de bu kesimlerce savunulmaktadır.⁵⁴ Lübnanlı bir yazara göre Arap dünyasında Türkiye'nin rolü çok farklı gerekçelerle önemsenmektedir: İran'ın önünü keseceği beklentisi, bölgede İsrail'i dengeleyeceği düşüncesi, ılımlı İslam'ın bölgedeki İslamcı hareketlere örnek olması beklentisi, ekonomik nedenlerle Türkiye ile stratejik ortaklık isteyenler ve iç dinamiklere dayanmak yerine Arapları içinde buldukları krizden çıkaracak bir kurtarıcı bulma düşüncesi.⁵⁵

Pek çok sorunla boğuşan Arap Dünyası'nda Türkiye'nin rolüne yönelik beklentiler oldukça fazladır. El-Şark El-Evsat Gazetesi'nden Tarık El-

⁴⁸ *El-Re'y*, 14 Kasım 2009. <http://www.alraimedia.com/Alrai/Article.aspx?id=166389>.

⁴⁹ Yasir el-Zeatira. *El-Cezire*. 15 Şubat 2010. <http://www.aljazeera.net/NR/exeres/3A234A68-DDB0-4870-9624-367DoBo46C5D.htm>.

⁵⁰ *El-Re'y*, 14 Kasım 2009. <http://www.alraimedia.com/Alrai/Article.aspx?id=166389>.

⁵¹ Baha Ebu Kerum. "Devafı Arabiye Muhtelife Veræ İhtidan el-Nemuzec el-Türki." <http://international.daralhayat.com/internationalarticle/152981>.

⁵² *El-Re'y*, 14 Kasım 2009. <http://www.alraimedia.com/Alrai/Article.aspx?id=166389>.

⁵³ *El-Re'y*, 14 Kasım 2009. <http://www.alraimedia.com/Alrai/Article.aspx?id=166389>.

⁵⁴ *El-Re'y*, 14 Kasım 2009. <http://www.alraimedia.com/Alrai/Article.aspx?id=166389>.

⁵⁵ Baha Ebu Kerum. "Devafı Arabiye Muhtelife Veræ İhtidan el-Nemuzec el-Türki." <http://international.daralhayat.com/internationalarticle/152981>.

Hamid, Arap yetkililere sorarak, Türkiye’den Ortadoğu’daki beklentilerini sıralamıştır: Filistin meselesine katkı, İran’ın bölgeye müdahalesinin engellenmesi, Türkiye’nin bölgede laikliği teşvik etmesi, Hamas’ın Türkiye’yi örnek almasının sağlanması, Türk ordusu gibi Arap ordularının da (özellikle Irak ve Lübnan’da) anayasayı koruma sorumluluğunu üzerlerine almalarına yönelik Ankara’nın telkinde bulunması, (Suriye’yi fazla müdahale etmemeye ikna ettiği için) Lübnan’daki rolü, (Kürtlere karşı) Irak topraklarına saldırmaması, Sudan’ın parçalanmasının önlenmesi, Batı Sahra ve Yemen sorunları, Birleşik Arap Emirlikleri adalarındaki İran işgali, Somali, terör ve kalkınmışlık sorunları gibi konularda da Türkiye’nin duyarlı olması konusunda Araplar arasında talepler vardır.⁵⁶ Yazar, bir Arap yetkilinin “Türkiye bu sorunların yarısını çözerse onu 500 yıl daha Sultan kabul edeceğiz” dediğini not etmektedir.⁵⁷

Baha Ebu Kerum’a göre, Türkiye’nin bölgeye ilgisi liderlik değil tamamen insani.⁵⁸ Türkiye üzerine birçok yazı yazan Muhammed Nureddin’e göre ise, Türkiye’nin bölgede artan varlığı Araplar için bir tehdit değildir.⁵⁹ Türkiye’nin nüfusu, ekonomik gücü, coğrafi konumu, tarihi mirası, çok boyutlu ve aktif dış politikası ve medeniyet anlayışı bu rolü oynamasına yardımcı olmaktadır.⁶⁰ Milliyetçi Arap düşünür Azmi Bişara, Türkiye ve Arapların ittifakını çok önemli gördüğünü ancak Arapların isteklerini Türkiye’ye zorla kabul ettirmeye çalışmamaları gerektiğini söylemektedir.⁶¹ Genel olarak olumlu düşünceler arasında Türkiye’yi bir model olarak görmeyenler de vardır: “Türkiye ne İsrail’e direnişte yeni bir model sunuyor ne de silahlı (radikal) mücadele modelini ortadan kaldırıyor.”⁶²

Türkiye’nin Filistin sorununa eskiden beri ilgi göstermesine rağmen özellikle 2008 Davos Olayı’ndan sonra Filistin sorunu konusunda Arap

⁵⁶ Tark El-Hamid, “Türkiye! Hazihî Kaimet el-Talebat.” *El-Şark el-Evsat*. 13 Haziran 2010. <http://www.aawsat.com/leader.asp?section=3&article=573652&issueno=11520>.

⁵⁷ Tark El-Hamid, “Türkiye! Hazihî Kaimet el-Talebat.” *El-Şark el-Evsat*. 13 Haziran 2010. <http://www.aawsat.com/leader.asp?section=3&article=573652&issueno=11520>.

⁵⁸ Baha Ebu Kerum. “Devafî Arabiye Muhtelife Veræ İhtidan el-Nemuzec el-Türki.” <http://international.daralhayat.com/internationalarticle/152981>.

⁵⁹ *El-Re’y*. 14 Kasım 2009. <http://www.alraimedia.com/Alrai/Article.aspx?id=166389>.

⁶⁰ Naci Sadık Şarrab. “Türkiye ve Mucibat el-Devr el-İklimi.” *El-Vatan*. 06 Haziran 2010.

⁶¹ Azmi Bishara. “The Arabs and Turkey.” *Al-Ahram Weekly* 10 Haziran 2010.

<http://weekly.ahram.org.eg/2010/1006/op11.htm>.

⁶² Baha Ebu Kerum. “Devafî Arabiye Muhtelife Veræ İhtidan el-Nemuzec el-Türki.”

<http://international.daralhayat.com/internationalarticle/152981>.

liderlerin yapamadığını yapması bölgede Türkiye lehine önemli bir havanın oluşmasını sağlamıştır. İsrail'in Mavi Marmara Konvoyu'na saldırısından sonra Türkiye'nin Filistin sorununun çözümüne katkıda bulunduğu ve bulunabileceği fikri ağırlık kazanmıştır. Bu olayda Türk vatandaşlarının can kaybına uğraması ve AK Parti Hükümetinin Gazze'deki ambargoyu kaldırma çabaları Türkiye'nin samimiyeti konusunda daha önce dile getirilen şüpheleri azaltmıştır ve hatta ortadan kaldırmıştır. Önceleri Türkiye'nin Filistin davasına desteği diğer Arap ülkelerinki gibi sözlü destekten öteye gitmediği düşünülüyordu. Ancak Mavi Marmara Türkiye'nin somut bir harekette de bulunduğunu göstermiş ve özellikle İsrail hükümetinin dünya kamuoyu önünde çok zor durumda kalarak ambargoyu hafifletmesine yaradığı düşünülmüştür. Örneğin, Lübnan Eski Başbakanı Selim El-Hass, Özgürlük Konvoyu'nun boşa gitmediğini çünkü Gazze'nin kurtulması ve Filistin sorununun çözülmesi için yeni bir girişme yol açtığını söylemiştir.⁶³ Türkiye'nin rolünün övülmesi yayında Türkiye'nin Filistin sorununu tek başına çözmeyeceği ve beklentilerin daha makul olması konusunda kamuoyu uyarılmıştır.⁶⁴

İsrail ile İlişkilere Bakış

Arapları bölgede birinci derecede ilgilendiren ülke İsrail'dir. Dolayısıyla, Türkiye-İsrail ilişkileri Araplar açısından kritik bir konudur. Ortadoğu'da İsrail, Arapların kendi toprakları olarak gördükleri bir bölgede büyük güçlerin yardımı ile ortaya çıkmış ve bu toprakları zamanla genişletmiş bir devlettir. Hem İsrail ile yapılan savaşlarda alınan yenilgiler hem de bölgenin bölünmüşlüğü'nün sürmesi Arap toplumlarında yoksulluk, acziyet ve mutsuzluk ile birleşmiştir. Bir Müslüman ülke olarak Türkiye'nin İsrail'i ilk tanıyan ülke olması ve 1990'larda iki ülke arasındaki askeri işbirliği Arap toplumlarında Türkiye'ye karşı olumsuz bir algının oluşmasına yol açmıştır. Ancak AK Parti döneminde özellikle İsrail'in Gazze bombardımanına ciddi tepki göstermesinden sonra bu anlayış tersine dönmüş ve Mavi Marmara ile zirveye ulaşmıştır.

Türkiye'nin İsrail'e yönelik tavrının değişmesini bazı Arap yorumcular AK Parti'nin bilinçli bir eylemi olarak değil, İsrail'in Araplara karşı kibirli

⁶³ *El-Haya Gazetesi*. 6 Haziran 2010. <http://international.daralhayat.com/internationalarticle/149322>.

⁶⁴ Baha Ebu Kerum. "Devafı Arabiye Muhtelife Verae İhtidân el-Nemuzec el-Türki."

<http://international.daralhayat.com/internationalarticle/152981>.

ve güç politikası izlemesi nedeni ile Türkiye kamuoyunda ortaya çıkan Arap yanlısı tutuma iktidarın paralel hareket etme çabası olarak değerlendirir.⁶⁵ Bazıları da Arapları Türkiye'ye desteğe çağırmıştır: "Desteğimizi gösterilerle, resimler ve bayrak taşıyarak değil, Türkiye'ye yatırım yaparak, turizmi teşvik ederek ve ticari ilişkileri geliştirerek somut eylemlerde göstermeliyiz... Türk ve Arap halkları arasındaki ortak çıkarların canlandırılmasına yarayacak somut icraatlar gereklidir."⁶⁶ Bazılarına göre de, Amerikan Neo-Muhafazakârlarının Ortadoğu politikası Irak ve Suriye'de çökünce Türkiye, bölgede aktif olma fırsatı bulunduğu için bilinçli olarak bu boşluğu doldurmaya çalışmaktadır.⁶⁷

Yinede, Türkiye'nin bir yandan İsrail'i eleştirip diğer yandan da diplomatik, ekonomik ve askeri ilişkilerini sürdürmesi bölgede karışık tepkilere yol açmıştır. Arapların bir kısmı bunu normal görürken bir kısmı da Türkiye'nin böyle yapmasını ahlaki bir sorun olarak sunmuştur. El-Vatan Gazetesi'nden El-Sadi, İsrail'in kibirli tutumuna karşı Türk tepkisinin örnek alınması gerektiğini söylerken,⁶⁸ Arap Milliyetçileri de Türkiye'nin İsrail'e karşı duruşunu beğenerek örnek almaktadırlar.⁶⁹ Arap milliyetçisi Azmi Bishara'ya göre, ümitsizlik ve umut arasında gidip gelen Arap kamuoyunda beklendiğinin aksine AK Parti hükümeti, İsrail ile ilişkileri kesmek yerine, düzenlemek ve dengelemek istemektedir.⁷⁰

İran ile İlişkilere Bakış

Türkiye'nin İran ile ilişkileri Batı için olduğu kadar Araplar için de özellikle önemlidir. İran uzun süredir bölge üzerinde hem tehdit hem de bölge sorunlarının çözümünde önemli bir aktör olarak algılanıyordu. İran'ın bölgeye yaklaşımı Filistin sorununa ilgisi dışında Irak'ta ve Lübnan'daki faaliyetleri, nükleer silaha sahip olmak istemesi ve körfez ülkelerindeki Şii nüfus ile bu ülkeleri rahatsız etmesi dolayısıyla genel

⁶⁵ Azmi Bishara. "The Arabs and Turkey." *Al-Ahram Weekly* 10 Haziran 2010. <http://weekly.ahram.org.eg/2010/1006/op11.htm>.

⁶⁶ Abdülhamid el-Ensari. "Türkiye el-Cedide. Lineksibha (Yeni Türkiye'yi Kazanalım)." *El-İttihad Gazetesi*. 10 Haziran 2010. <http://www.alittihad.ae/wajahatdetails.php?id=53006>.

⁶⁷ Azmi Bishara. "The Arabs and Turkey." *Al-Ahram Weekly* 10 Haziran 2010. <http://weekly.ahram.org.eg/2010/1006/op11.htm>.

⁶⁸ Burhan el-Sadi. "El-Dem el-İsraili Mukaddes ve Dima el-Alem Rahisa." *El-Watan* 3 Haziran 2010.

⁶⁹ Falih Abdülcebbar. "Türkiye el-Sultaniye, Türkiye el-Almaniyye, Türkiye el-İslamiyye." 8 Haziran 2010. <http://www.iraqiwriters.com/inp/view.asp?ID=2342>.

⁷⁰ Azmi Bishara. "The Arabs and Turkey." *Al-Ahram Weekly* 10 Haziran 2010. <http://weekly.ahram.org.eg/2010/1006/op11.htm>.

olarak olumsuz algılanmaktadır. Türkiye ve İran Arap kamuoyunca sıkça karşılaştırılmakta ve birbirleriyle ilişkileri de değerlendirilmektedir. Örneğin, Arap dünyasında yaygın olarak izlenen el-Kuds el-Arabi Gazetesi editörü Abdulbari Atwan'a göre, Ortadoğu'da birbirine zıt iki model var: Türk ve İran modelleri.⁷¹ İran modeli çoğu yerli üretim olan bir askeri güce, nükleer güce, Suriye ve Hizbullah gibi bölgesel ittifaklara dayanırken; Türk modeli ekonomik güç, demokrasi, özgürlük, şeffaflık ve komşularla iyi ilişkiler kurmaya dayanmaktadır.⁷² Ürdünlü yazar İsa el-Şuaybi'ye göre de, içerde ve dışarıda kriz yaşayan ve etrafında büyük endişeye yol açan İran modeline kıyasla, Türkiye modeli komşularıyla iyi geçinen ve Ortadoğu'da daha kabul gören bir modeldir. İran gibi İsrail'i yeryüzünden silmekten bahsetmek yerine, Suriye ve İsrail arasında arabuluculuk yaparak, İsrail'i 1967 savaşının öncesindeki sınırlara çekme yönünde çaba göstermekte ve uluslararası meşruiyet temelinde dış politika yürütmektedir.⁷³ Abdülhamid el-Ensari'ye göre, Araplar bölgede İran'ın rolünün artmasından endişe ederken, Türkiye'nin rolünü olumlu, yapıcı ve istikrara katkı sağlayabileceğini düşünmektedirler.⁷⁴ Paul Salim'e göre ise, iç krizler yaşayan ve komşularıyla ilişkilerinde sorunlar olan İran Ortadoğu'daki boşluğu dolduramamaktadır.⁷⁵

Türkiye Arap Dünyası'na Model mi?

İslam ve Türkiye Modeli Tartışması

İslami eğilimli bir partiden gelen kişilerce kurulan AK Parti'nin seçim başarıları ve kalıcı bir model olarak ortaya çıktığı yönündeki algılar Türkiye tecrübesinde İslamcılığı ciddi bir ilgi ve tartışma konusu yapmıştır. AK Parti kurucularının İslamcı bir hareket olarak görülen Milli Görüş'ten gelmeleri nedeni ile Arap dünyasında ve Mısır'da İslamcılar, AK Parti modelini kendilerine yakın görerek bunu bir model olarak kabul etmeye başladılar.⁷⁶ Laik gruplar ise daha temkinli yaklaşmıştır. Örneğin,

⁷¹ Abdulbari Atwan. *El-Kuds el-Arabi*. 15 Haziran 2010. <http://test.alquds.co.uk/print/06/06-14/qdso1.pdf>.

⁷² Falih Abdülcebbar. "Türkiye el-Sultaniye, Türkiye el-Almaniyye, Türkiye el-İslamiyye." 8 Haziran 2010. <http://www.iraqiwriters.com/inp/view.asp?ID=2342>.

⁷³ İsa el-Şuaybi. "Maza fi Vus'i Erdoğan." *El-Gad* 6 Haziran 2010. <http://www.alghad.com/index.php?article=17657>.

⁷⁴ Abdülhamid el-Ensari. "Türkiye el-Cedide. Lineksibha (Yeni Türkiye'yi Kazanalım)." *El-İttihad Gazetesi*. 10 Haziran 2010. <http://www.alittihad.ae/wajhatdetails.php?id=53006>.

⁷⁵ *El-Re'y*. 14 Kasım 2009. <http://www.alraimedia.com/Alrai/Article.aspx?id=166389>.

⁷⁶ Falih Abdülcebbar. "Türkiye el-Sultaniye, Türkiye el-Almaniyye, Türkiye el-İslamiyye." 8 Haziran 2010. <http://www.iraqiwriters.com/inp/view.asp?ID=2342>.

Mısır'ın laik muhalefet partilerinden El-Gad Partisi'ne göre Türkiye'deki İslamcılık modeli daha oluşum sürecindedir ve tamamlanmamıştır.⁷⁷

Mısır'ın önemli düşünce kuruluşlarından Ahram Stratejik ve Siyasal Araştırma Merkezi'nin hazırladığı İslami Hareketler Rehberi, AK Part'i tanımlamada zorluk çekerek, İslami köken ve eğilimli büyük bir siyasi parti olduğunu belirtmiştir.⁷⁸ Bişara'ya göre, AK Parti kendisini İslamcı tanımlamıyorsa bile Türkiye'nin potansiyelini ortaya çıkarmaya yarayacak kültürel ve medeniyet bağlamında Müslüman kimliğe sahiptir.⁷⁹ Arap din adamları dini vakıflar konusunda Türkiye'ye bazı övgüler getirmiştir çünkü bu vakıflara dini temeli olan kişiler başkanlık etmekte ve azınlıkta olan dini guruptaki vatandaşların hakkına devlet sahip çıkmaktaydı.⁸⁰ Başka bir yazar ise Türkiye'deki İslami anlayışın radikalizmden uzak durduğunu vurgulayarak Türkiye'deki İmam-Hatip okullarından yetişen gençlerin aşırı uçlara yatkın olmadığını ve bu yapısı ile de Afganistan'da aşırı radikal olarak görülen Taliban sınıflarında yetişen kişilere önemli bir alternatif olduğunu savunmaktadır.⁸¹

Türkiye modelini tartışırken Celal El-Azm⁸² Arap Sağ'ının Türkiye'ye bakışında ciddi değişim olduğunu vurgulamıştır. İhvan-ı Müslim'in ve İslami gruplar da daha önce Kemalizm Laiklik ve Hilafet'in kaldırılması, sosyal ve siyasi alanda Batıcılığı ve İsrail ile yakın ilişkileri yüzünden Türkiye modelinden hiç hoşlanmıyordu. AK Parti'nin son başarılarından sonra İhvan-i Müslim'in bir reform programı açıklarak AK Parti'nin laik devlet ve demokratik seçim sistemi ile geliştirdiği yumuşak üslubundan, programından ve başarısından büyük ilham almıştır. Daha önce "Kur'an Düsturumuz", "Şeriat Hemen Uygulansın", "Tek Çözüm İslam" gibi sloganlara sahip çıkan bu hareket şimdi Batılı tarzda sosyal reform, demokrasi ve haklardan bahsetmeye başlamıştır.⁸³

⁷⁷El-Gad Gazetesi. 23 Ağustos 2009.

⁷⁸<http://www.ikhwanonline.com/Article.asp?ArtID=17554&SecID=341>

⁷⁹Azmi Bishara. "The Arabs and Turkey." *Al-Ahram Weekly* 10 Haziran 2010. <http://weekly.ahram.org.eg/2010/1006/op11.htm>.

⁸⁰<http://www.islamfeqh.com/News/NewsItem.aspx?NewsItemID=3021>

⁸¹El-Muhtasar. 2 Şubat 2010. <http://www.almokhtsar.com/news.php?action=show&id=124364>.

⁸²Sadık Celal el-Azm. "El-Devlet el-Almaniyye vel-Mes'ele el-Diniyye: Türkiye Namuzajan." 23 Mayıs 2010. <http://www.alawan.org/الدولة-العلمانية.html>

⁸³Sadık Celal el-Azm. "El-Devlet el-Almaniyye vel-Mes'ele el-Diniyye: Türkiye Namuzajan." 23 Mayıs 2010. <http://www.alawan.org/الدولة-العلمانية.html>

Siyasi ve ekonomik şartların farklı olması dolayısıyla Mısır'da AK Parti tecrübesinin tekrarlanamayacağını savunan bazı kesimler de mevcuttur. Bu kesimlerce Türkiye'deki demokrasinin gelişmesinde AB gibi bir dış desteğin önemli bir rol oynadığı vurgulanmakta ve aynı durumun ise Mısır'da söz konusu olmadığını hatta Mısır'daki yöneticilerin bu yöndeki adımlara şiddetle karşı çıktığını savunmaktadır.⁸⁴ Bu nedenle çoğu yorumcu Türk tecrübesinin tekrarlanması için hem İslami hareketlerin daha demokratik ve çoğulcu hale gelmesi ve hem de rejimlerin demokratik reformlar yaparak buna hazırlanması gerektiği düşmektedir.⁸⁵ Arap kamuoyundaki tartışmalar özellikle İslam ve demokrasinin uyuşup uyuşmayacağı konusuna yoğunlaşmaktadır. Refah Partisi döneminde İslamcı hareketlerin yavaş yavaş demokrasiyi bir araç olarak görmekten demokrasiyi içselleştirmeye yöneldiği görülmüştür.⁸⁶ AK Parti modelindeki kültürel bakış açısı, sorunların çözümünde çoğulculuğa saygı ve tolerans gösterilmesi gibi Batı değerlerini İslami hoşgörü ile buluşturuyordu.⁸⁷ Türkiye'nin başarısının özellikle İslam ve demokrasiyi birleştirmesinde yattığı çok yaygın bir görüş olarak karşımıza çıkmaktadır.⁸⁸

Cumhuriyete geçişle birlikte Türkiye'de benimsenen laik rejim ve radikal inkılaplar Arap Dünyası'nda yaşanmamıştır. Bugün diğer ülkelerde olduğu gibi Mısır'da da Türk laikliği genelde olumsuz olarak algılanmaktadır. Örneğin, Abdullah el-Kefari'ye göre, Atatürk Türk milletini İslami mirastan ayırmıştır.⁸⁹ Mısırlı aydın Hana Ubeyd ise, Türk laikliğini, devletin din üzerindeki hegemonyası olarak görmüştür.⁹⁰ Türkiye'deki laiklik Avrupa laikliği değil dine karşı konumlanmıştır.⁹¹ Ancak laiklik konusunda olumlu düşünenler de bulunmaktadır. Yazar Ebu Kerum'a göre Türk modeli olumludur çünkü laik gelenek ile

⁸⁴ Ziya Raşvan. "Zaviye Uhra – Mahalliye – lin-Nazar fil-Tecrübe el-Türkiye." *El-Şuruk*. 5 Temmuz 2010.

⁸⁵ Ziya Raşvan. "Zaviye Uhra – Mahalliye – lin-Nazar fil-Tecrübe el-Türkiye." *El-Şuruk*. 5 Temmuz 2010.

⁸⁶ El-Wasat. 23 Mayıs 2008. <http://www.alwasatnews.com/2086/news/read/296135/1.html>.

⁸⁷ Ali Ahmed Al-Tarrah. "Hayaa Arabi ve Teşemmüc İsraili." *El-Watan* 12 Haziran 2010.

<http://www.alwatan.com.kw/ArticleDetails.aspx?id=35632>.

⁸⁸ Abdülhamid el-Ensari. "Türkiye el-Cedide. Lineksibha (Yeni Türkiye'yi Kazanalım)." *El-İttihad Gazetesi*. 10 Haziran 2010. <http://www.alittihad.ae/wajahatdetails.php?id=53006>.

⁸⁹ Abdullah el-Kafari. "Hel Yümkinu İstinsah el-Nemuzec el-Türki." *El-Riyad*. 03 Eylül 2007.

<http://www.alriyadh.com/2007/09/03/article277068.html>.

⁹⁰ Hanna Ubeyd. "Türk Deneyiminde İslami ve Modern Seçenekler." *Ahram* 8 Eylül 2007.

<http://acpss.ahram.org.eg/Ahram/2001/1/1/ANAL814.HTM>.

⁹¹ Ahmed Nevfel. "Dürus el-Tecrübe el-Türkiyye." *Factjo.Com* 10 Mart 2007.

<http://www.factjo.com/AticleViewPage.aspx?id=1366>

barışkıktır ve İslami hareketlere örnek olacak başarılı bir modeldir.⁹² AK Parti Hükümeti'nin din ile laikliği dengelemeye çalıştığı da savunulmaktadır. ⁹³ Bazılarına göre Türkiye İslam ile laikliği dengeleyebilen tek ülkedir.⁹⁴

İhvan-ı Müslim'in ve Türkiye Modeli

AK Parti'nin yönetime gelmesinden sonra İslamcı hareketlerin demokratikleşmesi ve rejimle ilişkileri bağlamında Türk tecrübesi Arap Dünyası'nda ve özellikle Mısır'da önemli gündem maddesi olmuştur. Bu tecrübe hem siyasi kesimlerde hem de siyasetle doğrudan ilgilenmeyen kesimlere ilham kaynağı olmuştur. Daha çok siyasi yönüyle ilgilenen birinci grup genellikle AK Parti'nin başarısını örnek alırken, siyaseti ön plana çıkarmayanlar ise sosyal ve ekonomik gelişmelere dikkat çekmektedirler. Bu tartışmalar birçok Arap ülkesinde kolu bulunan Mısır'daki İhvan-ı Müslim'in (Müslüman Kardeşler) Hareketi'nde de gündeme gelmiştir. Türk deneyimi, hem otoriter rejimin reformu hem de dini hareketlerin demokratikleşmesi açısından İhvan-ı Müslim'in Hareketi ile bağlantılı olarak tartışılmıştır. Mısır hükümetine yakın El-Ahram Gazetesi'ne göre, Türkiye'deki AK Parti örneğinde ortaya çıkan model, modernleşmeyi ifade etmektedir. Çünkü modern devlete bağlı, siyasi ve ekonomik reform yapan Türkiye'de gerçekleştirilmiştir.⁹⁵

İhvan hareketi ise bir yandan otoriter rejim altında faaliyetlerini sürdürmeye çalışırken bir yandan da siyasi faaliyette bulunup bulunmamayı ve bunun nasıl olacağını tartışmaktadır. Cemaat içindeki yaşlı lider kadrosu ise baskının getirdiği yüksek maliyet ve riskler yüzünden siyasi faaliyetlerden büyük ölçüde uzak durmayı savunurken, genç kesim ise baskıcı yönetimle mücadelenin mümkün ve gerekli olduğu düşüncesiyle daha aktif siyaset yapılmasını savunmaktadırlar. 2010'un başında cemaatin yönetim kurulu seçimlerinde çoğunluğu daha apolitik durmak isteyen yaşlı kadrolar ağırlık kazanmıştır.

⁹²Baha Ebu Kerum. "Devafı Arabiye Muhtelife Verae İhtidan el-Nemuzec el-Türki."

<http://international.daralhayat.com/internationalarticle/152981>.

⁹³Azmi Bishara. "The Arabs and Turkey." *Al-Ahram Weekly* 10 Haziran 2010.

<http://weekly.ahram.org.eg/2010/1006/op11.htm>.

⁹⁴*El-Müstakbel*, 21 Şubat 2010. <http://www.almustaqbal.com/Nawafez.aspx?pageid=59099>.

⁹⁵Hanna Ubeyd. "Türk Deneyiminde İslami ve Modern Seçenekler." *Ahram* 8 Eylül 2007.

<http://acpss.ahram.org.eg/Ahram/2001/1/1/ANAL814.HTM>.

İslam dünyasında yönetimlerin İslami hareketlerle ilişkileri açısından bir kaç model vardır: Kralın kendi gücüne dayanarak belli bir alan bıraktığı Fas-Ürdün modeli (Kuveyt ve Bahreyn de bu modele uymaktadır), baskıyla uzaklaştırmaya dayanan Libya-Tunus modeli, ortadan kaldırmadan küçültmeyi tercih eden Mısır modeli (resmen tanımadan ve kırmızı çizgileri çok belirlemeden, İhvan'a seçimlere ve sivil örgütlere katılma imkânı veriyor), aşırı sağ partileri yasaklayıp itidale zorlayan ve bu alanda faaliyetlerine imkân veren Almanya modeli, en azından teoride devletin sivil demokratik kurallarını kabullenen hareketleri demokratik olarak içermeye imkan veren Türk modeli.⁹⁶

Ortaya çıkan tartışmalarda Türk modeli özellikle AK Parti'nin radikal olmaması dolayısıyla rejimle çatışmaya girmediği için önemsenmiş görünmektedir. İhvan-ı Müslim'inin de kendisini dönüştürmesi istenmiştir. Mısır'ın önemli milliyetçi aydınlarından Muhammed Hasaneyn Heykel İhvan'ın özeleştirisi yapmasını isteyerek, Türk tecrübesi gibi tarihiyle yüzleşmesini ve geçmişteki başka deneyimlerden ders alarak halktan kabul göreceklere belirtmiştir.⁹⁷ Başkanlık seçimlerinin önemli adayı Muhammed el-Baradai, Müslüman Kardeşler'e bakışını anlatırken İhvan'ın da isterse bir siyasi parti haline gelebileceğini ve Türk modelini (AK Parti) kullanabileceğini söylemiştir.⁹⁸ Önemli Arap düşünürlerinden Sadık Celal Azm ise, İhvan'ın gayrimüslimleri zımni statüsünde görüp orduya almak istememesini eleştirerek, onların eşit vatandaş olarak görülmesinde Türk modelinin izlenmesini önermiştir.⁹⁹

Ancak İslami hareketlerin demokratikleşmesinin tek başına yeterli olmayacağı Mısır rejiminin reforma gitmesi gereği de vurgulanmıştır. Bu aşamada muhalif hareketlerin değişmesinin yeterli olmayacağı çünkü demokratik bir İslami partinin oluşturacağı tehditten çekinerek Mısır'da hükümetin İhvan Hareketini marjinalleştirmeye çalıştığını söyleniyordu¹⁰⁰. Örneğin, AK Parti'yi örnek olarak dini söylemden uzak demokratik bir parti kurmak isteyen Ebul-Âla Madi'nun Vasat Partisi'ne bile hükümet henüz izin vermemiştir. Şuruk Gazetesi yazarına göre,

⁹⁶Mutezbillah Abdülfettah. "Dave lil-İhvan: Hel min Hallin li Müşkilet el-İhvan." *Şuruk Gazetesi*. 8 Mart 2009. <http://www.shorouknews.com/Columns/column.aspx?id=12766>.

⁹⁷*El-Misri el-Yeym*. 21 Ekim 2009. <http://www.almasry-alyoum.com/printerfriendly.aspx?ArticleID=230205>.

⁹⁸*El-Nesic* 5 Haziran 2010. <http://news.naseej.com/Detail.asp?InSectionID=2235&InNewsItemID=356627>.

⁹⁹*El-Müstakbel*. 21 Şubat 2010. <http://www.almustaqbal.com/Nawafez.aspx?pageid=59099>.

¹⁰⁰Ahmed El-Seyyid Hasan. "El-İhvan el-Müslimin Edau Fursat el-Tahavvul ila Hizb Siyasi." 2 Şubat 2010. <http://www.alqabas-kw.com/Article.aspx?id=563768&date=27122008>.

İhvan-ı Müslimin, Türkiye modelinden yararlanabilir ama Hüsnü Mübarek döneminde bu mümkün değildir.¹⁰¹

Müslüman Kardeşler grubunun Türkiye modeline resmi bakışı başlarda olumsuzdu. 2004 yılında Büyük Ortadoğu Projesi ile ilgili Türkiye'nin öncü rolü ve ılımlı İslam modeli gündeme gelince İhvan-ı Müslim'in AK Parti'yi İslami değil laik bir parti olarak ve Erdoğan'ın halkın beklentilerine karşı çıkarak Türkiye'yi Batılılaşmaya götürdüğü gerekçesiyle eleştirmekteydi.¹⁰² AK Parti'nin sağladığı ekonomik ve siyasi başarılarından etkilenerek İhvan da ciddi bir ekonomik ve siyasi reform projesi hazırlamıştır.¹⁰³ Diğer bir ifade ile, Türkiye tecrübesine İhvan Hareketi de ilgisiz kalmamıştır ama bu konuda ciddi bir girişim ve dönüşüm de getirememiştir.

2008 yılında İhvan-ı Müslim'in genel müşidi Muhammed Mehdi Akif'e göre, Mısır hükümeti ABD ve İsrail desteği ile ayakta durmaktadır. Kendilerine yönelik baskıların İsrail ve Amerikan karşıtlığından kaynaklandığını düşünmektedir. Daha önce "Kur'an Düsturumuz", "Şeriat Hemen Uygulansın", "Tek Çözüm İslam" gibi sözlerden vazgeçip Batılı tarzda sosyal reform, demokrasi ve sivil haklardan bahsetmeye başlamışlardır.¹⁰⁴ Diğer taraftan Türkiye'nin laik olmasının getirdiği tereddütler yüzünden ve İhvan kendisini Arap Dünyası'nın en köklü ve başarılı hareketi gördüğü için Türkiye modelini çok öne çıkarmak istemiyordu.

Mısırdaki İslamcılarla Türkiye'deki İslamcılarının tecrübesini karşılaştırdığı yazısında Yazar Eymen el-Cüdi, Türkiye'nin Osmanlı zamanında tek başına bütün dünya ile savaştığını, Arapların bunu yapamadığını, laik olmadıkları için Arapların daha avantajlı olduğunu fakat bunu iyi kullanamadıklarını söylüyordu: "Araplar İslam'ın şekil yönüne önem verirken, Türkler özüne önem vermişlerdir".¹⁰⁵ Mısır'da hem hükümete muhalif hem de İhvan hareketine laik ve demokratik bir rakip hareket olarak El-Gad Partisi'ne göre, AK Parti'nin başarılı olması İhvan-ı

¹⁰¹Mutezbillah Abdülfettah. "Dave lil-İhvan: Hel min Hallin li Müşkiyet el-İhvan." *Şuruk Gazetesi*. 8 Mart 2009. <http://www.shorouknews.com/Columns/column.aspx?id=12766>.

¹⁰²<http://www.ikhwanonline.com/Article.asp?ArtID=5345&SecID=342>.

¹⁰³*El-Müstakbel*. 21 Şubat 2010. <http://www.almustaqbal.com/Nawafez.aspx?pageid=59099>.

¹⁰⁴Sadık Celal el-Azm. "El-Devlet el-Almaniyye vel-Mes'ele el-Diniyye: Turkiye Namuzajan." 23 Mayıs 2010. http://www.alawan.org/الدولة_العلمانية.html

¹⁰⁵Eymen El-Cüdi. "El-Fark Beyn el-İslamiyyin el-Misriyyeen vel-Etrak." 27 Aralık 2009. <http://ensan.us/?p=439>

Müslim'in gibi ılımlı İslami hareketleri büyük sıkıntıya sokmuştur.¹⁰⁶ İslamcı Ahmed Rasim El-Nefis, İhvan-ı Müslim'in Enver Sedat dönemindeki siyasi açılımdan iyi yararlanamamasını -Türkiye'de AK Parti'nin yaptığını yapamamıştır- bir dönem silahlı mücadeleye yönelmesini ve her alana yayılmış dini ve siyasi hareket kurma düşüncesini eleştirmiştir.¹⁰⁷

Diğer Mısır Muhalefeti'ne Göre Türkiye Modeli

Diğer muhalif hareketler de Mısır'daki sorunları tartışırken Türkiye modelini sıkça gündeme getirmektedirler. Mısır bölgede yoksulluk, kötü yönetim ve yolsuzluklar gibi bir sürü soruna maruz kalırken Türkiye'de ekonomi ve siyasi alanda görülen önemli gelişmeler dikkat çekmektedir. Mübarek rejiminin sistem içinde kalmasına izin verdiği laik ve milliyetçi köklü partisi Vefd'in gazetesinde, Mısır'da Türk İslam'ı, Türk dış politikası, Türk laikliği, Türk ekonomisi, Türk diplomasisi ve ılımlı İslami hükümeti çatışırken bir Türkiye modelinden bahsedilmeye başlandığına dikkat çekilmektedir.¹⁰⁸ AK Parti'nin kendisini İslami parti olarak değil, demokratik ve sivil anlamda laikliğe dayanan muhafazakâr demokrat bir parti olarak tanımladığına işaret edilmektedir.¹⁰⁹

Vefd Gazetesi Türkiye'nin nasıl Mısır'ı geçtiğini tartışırken -yüzeysel bir analizle-Türkiye'nin kuruluşundan beri kesintiye uğramadığını düşünüyordu ama Mısır'ın Nasır, Sedat ve Mübarek yönetimleri ile bir sürü köklü değişim geçirdiğini söylüyordu.¹¹⁰ Türkiye'nin çoğulcu demokrasiye ulaşması yarım asırlık birikime bağlanmaktadır.¹¹¹ Vefd'in başyazısı Türkiye'deki değişime hayret ediyordu: "1980 yılında askeri darbe yaşaması ve ifade özgürlüğüne birçok sınırlama getirdikten sonra İslami kökenden bir partinin başa geçmesine, Türkiye'nin bölgesel-uluslararası etkisi ve ekonomik kalkınması ile demokratik gelişmesine insan şaşırıyor."¹¹²

¹⁰⁶El-Gad Gazetesi. 23 Ağustos 2009.

¹⁰⁷Ahmed Rasim El-Nefis. "El-İhvan el-Müslimun ve el-Namuzec el-Türki." *El-Anba*. 23 Haziran 2005. <http://www.annabaa.org/nbanews/48/124.htm>.

¹⁰⁸Ved Gazetesi. 12 Haziran 2010. <http://www.alwafd.org/details1.aspx?nid=53197>.

¹⁰⁹Vefd. 16 Haziran 2010. <http://www.alwafd.org/details1.aspx?nid=59364>.

¹¹⁰Vefd. 16 Haziran 2010. <http://www.alwafd.org/details1.aspx?nid=59364>.

¹¹¹Vefd. 16 Haziran 2010. <http://www.alwafd.org/details1.aspx?nid=59364>.

¹¹²Vefd. 16 Haziran 2010. <http://www.alwafd.org/details1.aspx?nid=59364>.

AK Parti'nin İslamcı söylem yerine demokratik söylemle başarılı olması Mısır'da yankı bulmuştur. İhvan-ı Müslim'inden ayrılarak sivil ve demokratik Vasat partisini kurmak isteyen Muhammed Selim el-Avva, Türk modelinden ilham alarak AK Parti'nin yaptığı demokratik ve ekonomik gelişmeleri överek ¹¹³ benzer bir siyasi reform programı hazırlamıştır. Türk tecrübesinin tekrarlanabilirliği konusunda ise saygıyı hak ettiğini ve yararlanılması gerektiğini söylemiştir.¹¹⁴ Ayrıca, Mısır'da 2011 Başkanlık seçimleri potansiyel adaylarından Muhammed El-Baradai'in değişim hareketi de Mısır'da Türkiye modelinin uygulanmasını istemiştir.¹¹⁵ 2007 seçimlerinden AK Parti'nin başarıyla çıkmasından sonra Kifaye hareketi de Türk tecrübesini çok önemsemiş, İslam'ın şiddet ve radikalizm içermediğini gösteren önemli bir alternatif sunduğu belirtilmiştir.¹¹⁶

Mısır milliyetçiliği açısından da Türkiye modeli önemsenmiştir. Osmanlı'dan sonra Arap Dünyası'nda oluşan boşluğu Mısır doldurmaya çalışmıştır. Cemal Abdünnasır ile bir dönem Arap dünyasında ağırlık kazandıktan sonra 1967'de İsrail'e karşı yaşanan yenilgi ve despot yönetimlerle genel bir gerileme olunca Mısır liderlik konumunu ve milliyetçilik de cazibesini kaybetmiştir. Türk modelini Mısır Milliyetçileri demokratik yönetim konusunda önemsiyorlardı çünkü insan ilişkilerinde beşer kanunlarıyla hükmediyor (yani, laik): “Bir İslam devleti olarak Türkiye demokratik yönetim için bir model sunuyor ve demokratik bütün kriterleri karşılıyor ve Mısır meseleleri ile yakından ilgileniyor.”¹¹⁷ Hatta, Arap milliyetçiliğin başarısızlığına karşın Türkiye'nin milli çıkarlarını korumak için çaba harcaması takdir toplamış ve ilham kaynağı olmuştur. ¹¹⁸ Arap milliyetçileri Türkiye'yi takdir etmekle birlikte Türkiye'nin Mısır'ın yerine geçmesinde kıskançlık değil ama daha çok Mısır yöneticilerini eletiyorlardır. Mısır'ın dünyaca ünlü fizyo-kimyacı Mustafa el-Seyyid, demokrasinin derinleşmesiyle Mısır büyük devlet olabileceğini, dünyadaki yirmi beş çeşit demokrasiden Türkiye

¹¹³El-Vasat. 30 Kasım 2009.

¹¹⁴Ahbar el-Alem. 10 Mart 2010. http://www.akhbaralaalam.net/news_detail.php?id=35471.

¹¹⁵El-Yevm el-Sabi'. 15 Eylül 2010. <http://www.youm7.com/News.asp?NewsID=214506>.

¹¹⁶El-Ghad. 9 Eylül 2007. <http://www.alghad.com/index.php?article=7125>.

¹¹⁷<http://alfikralarabi.net/vb/showthread.php?p=50011>.

¹¹⁸Sadık Celal el-Azm. “El-Devlet el-Almaniyye vel-Mes'ele el-Diniyye: Türkiye Namuzajan.” 23 Mayıs 2010.

<http://www.alawan.org/الدولة-العلمانية.html>

demokrasinin Mısır'a en yakın model olduğunu ve istifade edilmesi gerektiğini belirtmiştir.¹¹⁹

Sonuç

Araştırmamız sonucunda ortaya çıkan bulgular, öngördüğümüz gibi Mısır'da Türkiye algılamalarının oldukça farklı ve değişken olduğu tespit edilmiştir. Ancak, Türkiye'ye bakış öngördüğümüzden daha olumlu çıkmıştır. Daha da ilginç olanı, Türkiye'nin Mısır'da model olarak algılanmasının pek mümkün olmadığını öngörmemize rağmen bulgularımız Türkiye'nin birçok açıdan Mısır'da bir model olarak görüldüğünü göstermiştir. Bu gelişmelerde son yıllarda Türkiye'de demokrasinin pekişmesi, Arap ülkelerine yapılan kültürel, siyasi ve ekonomik açılımlar, Ankara'nın Filistin meselesine desteği ve Mısır ile gelişen ekonomik ilişkiler önemli yere sahiptir.

AK Parti'nin başa geçmesiyle Türkiye'de İslami eğilimli bir geçmişten gelen bir kadronun söylemini yumuşatarak ve demokratikleştirerek başarısını birçok seçim ve referandumda sürdürmesi hemen fark edilmiştir. Bu başarı Arap dünyasında İslam ile demokrasi, laiklik ile demokrasinin ve hatta İslam ve laikliğin dengelenebileceği algısını yaygınlaştırmıştır. Türkiye'nin yükselişi ciddi sosyal ve ekonomik sorunlar yaşanan Mısır'da farklı gruplara ilham kaynağı olarak, başta Müslüman Kardeşler olmak üzere, muhalefet partileri ve hareketleri tarafından dikkatle izlenmektedir. Diğer taraftan, muhalif hareketler hemen her konuda yapılan tartışmada siyasi, ekonomik ve sosyal açıdan Türkiye deneyimlerini ve Türkiye modelini gündeme getirmektedir. Mısır'ın Türkiye modelini izlemesi gerektiğini söyleyenlerin yanında en azından birçok alandaki başarılı deneyimlerinden yararlanılabileceğini düşünenler de çoktur.

Türk modelinin Arap Dünyası'nda dikkat çekmesini sağlayan şey öncelikle Türkiye'nin izlediği aktif ve çok yönlü dış politika olmuştur. 1 Mart Tezkeresi'nin parlamentoda reddedilmesiyle başlayarak giderek Batı ve ABD'den daha bağımsız politikalar geliştirmeye çalışması takdirle karşılanmıştır. İyi komşuluk politikası, arabuluculuk çabaları ve Filistin

¹¹⁹El-Vefd. 8 Şubat 2011. http://www.alwafd.org/index.php?view=article&catid=1%3Alatest-news&id=14934%3A2010-08-30-09-3757&tmpl=component&print=1&layout=default&page=&option=com_content&Itemid=69

Davası'na desteği ile bölgede popülaritesi hızla artan Türkiye'nin özellikle Davos ve Mavi Marmara olayları sonrasında Arap halkları arasında çok önemli bir ülke haline geldiği belirtilebilir. İlginç bir şekilde Türkiye'nin AB üyeliği de ekonomik gelişmeye ve demokratikleşmeye katkısı dolayısıyla Arap dünyasında genel olarak olumlu karşılanmıştır. Ancak, Ankara'nın bu olumlu algıyı pekiştirmesi için Ortadoğu'ya daha fazla ilgi göstermesi gerektiği yargısı bütün kesimlerce ifade edilmektedir.

Cumhurbaşkanı adaylarından Mısır Devrimi'nde öncülük eden Muhammed el-Baradai, Müslüman Kardeşler, Kifaye Hareketi ve diğer siyasi hareketler olumlu biçimde sıkça Türkiye modeline değinerek, Türkiye'deki gibi sivil ve demokratik bir yönetim istediklerini söylemişlerdir. Mısır'da din ve demokrasi konusu tartışılırken Muhammed Hasaneyn Heykel ve el-Baradai gibi birçok laik aydın ve siyasetçi Müslüman Kardeşlerin AK Parti gibi kendisini sivil-demokrat bir harekete dönüştürmesi gereğini vurgulamışlardır. Ancak, Mübarek kendisini daha demokrat hale getirmediği gibi baskıcı ve dışlayıcı tutumuyla muhalif hareketlerin demokratik dönüşüm yaşamasına da izin vermemektedir. Müslüman Kardeşler, özellikle AK Parti'nin 2007 seçimlerini tekrar kazanmasıyla Türkiye modeline dayanarak, doğrudan şeriat talebi yerine demokrasi ve sivil hakların öne çıktığı bir reform paketi hazırlamasına da yardımcı olmuştur. Mısır'ın önemli muhalefet partilerinden Vefd, Türk modelinde askerinin önemli noktaları elinde tutarak demokrasiye izin verdiğini düşünüyordu. Mübarek rejiminin Mısır'ı 'Ortadoğu'nun hasta adamı' haline getirdiğini ifade ederken Türkiye'nin son on yılda gerçekleştirdiği gelişmelere hayranlığını dile getiriyordu. Kifaye hareketi de, Türk tecrübesini bölgeye radikalizm ve fanatizmden uzak çok olumlu örnekler sunduğunu belirtiyordu.

Türkiye deneyimi son yıllarda baskıcı yönetimler ve kötü ekonomik performans dolayısıyla, gençlerin kendi durumlarından şikâyetlerini gündemde tutarken, daha iyisinin mümkün olduğu yönünde umutları ve değişim taleplerini de artıran bir faktör olmuştur. Bu model, Müslüman bir toplumun hem demokrasiyi benimseyebileceğini hem de ekonomik gelişme sağlayabileceğine örnek olarak gösterilmiştir. Türkiye'deki değişim demokratik süreç içinde gerçekleştiği halde Tunus ve Mısır'da demokratik sürecin öne kapalı olduğu için bu değişim kansız fakat iki ülkenin de uluslar arası toplumdaki imajına zarar veren bir halk hareketi

ile gerekleŒmiŒtir. Mısır ve Tunus devrimlerini gerekleŒtiren hareketlerin bundan sonra da demokrasisi, ekonomik kalkınması ve dıŒ politikası ile Türkiye deneyimlerinden faydalanacaklarını öngörüyoruz. Demokratik deęiŒim isteyen Arap lkelerinde söz konusu reformlar için ilham kaynağı olan Türkiye'nin önümüzdeki yıllarda da devrim gerekleŒen ülkelerde baŒarılı bir demokratik sistemin iŒleyiŒi için ekonomi, sağlık, sosyal hizmetler ve hatta dıŒ politika konusunda izlenecek bir model ülke olarak görülmeye devam edeceği ifade edilebilir.